

بررسی چهل حق از حقوق بشر از نگاه امام خمینی (ره)

سید محمد ساداتی نژاد^۱

سید علی ساداتی نژاد^۲

چکیده

مقاله حاضر با هدف استخراج دیدگاه امام خمینی (ره) به عنوان یک فقیه برجسته شیعه نسبت به حقوق بشر، به دنبال استخراج نگاه ایشان به چهل حق از حقوق بشر است. نگارندگان ضمن اشاره به تفاوت نگاه‌ها بین مذهب‌یون و سکولارها در مقوله حقوق بشر در بحث منشأ، غایت، محتوا و عمق حقوق، نشان می‌دهند که امام با این وجود، بسیاری از مفاهیم و ارزش‌های حقوق بشری را تایید نموده و انتقادهای وی متوجه ریاکاری دولتمردان غربی در پیگیری و اجرای حقوق بشر و بی‌توجهی نسبت به حقوق بشر سایر ملت‌ها است. نگارندگان با جستجو در آثار و بیانات امام خمینی، موفق شده‌اند ضمن تشریح نگاه کلی امام خمینی (ره) به مقوله حقوق بشر، چهل حق از حقوق بشر را از بیانات و سخنان ایشان استخراج و در این مقاله تبیین نمایند.

واژگان کلیدی: حقوق بشر، امام خمینی، اسلام، روابط بین الملل

مقدمه

بشر صرف نظر از مذهب، نژاد، جایگاه اجتماعی، ثروت و سایر امتیازاتش از حقوق برخوردار است که رعایت آن بر همگان اعم از دولت و آحاد مردم واجب است. برخی معتقدند حقوق بشر به عنوان یک سند بین‌المللی، حاصل آرای فلاسفه غربی است. ولی این، تمام حقیقت در مورد حقوق بشر نیست و گاهی نشأت گرفته از یک سوء برداشت می‌باشد. همه ادیان، قائل به حقوق بشر هستند و حقوق بشر، مفهومی نیست که تازه ابداع شده باشد. در دین اسلام، مفاهیمی مانند حقوق انسان، حق الناس و حقوق عامه، مفاهیمی هستند که درای سابقه هزار ساله هستند و در قرآن مفهوم ناس و انسان بکار رفته و حقوق آن اشاره شده است. سایر ادیان مانند مسیحیت و یهودیت نیز به همین شکل می‌باشد.

حقوق بشر به شکل جدید آن بعد از آنکه در قرن ۱۷، مذهب از سیاست کنار گذاشته شد، به شکلی خاصی و در جامعه‌ای که دیگر حکومت آن دینی نبود مطرح شد و لذا بیشتر مورد توجه قرار گرفت. مفهوم حقوق بشر به شکل نوین، در قرن ۱۷ و ۱۸ میلادی مطرح شد ولی ریشه‌های ارزش‌های حقوق بشری از مذهب و مفاهیم دینی گرفته شده است. با این وجود، به دلیل شرایط خاص دو جنگ جهانی اول و دوم و تضییع حقوق تعداد زیادی از انسان‌ها در اروپا، آسیا و آمریکا به واسطه جنگ‌های جهانی، حقوق بشر بیشتر مورد توجه قرار گرفت و اعلامیه جهانی حقوق بشر در سال ۱۹۴۸ نیز موجب معروفیت بیشتر حقوق بشر و اعلامیه به عنوان یک سند اجماعی بین‌المللی به منظور ارتقای حقوق بشر مورد توجه قرار گرفت. این اعلامیه، سند رکورد دار در گینس از منظر میزان ترجمه به زبان‌های مختلف بشری است.

حقوق بشر یکی از سه ستون اصلی تاسیس سازمان ملل متحد بعد از جنگ جهانی دوم بود. توسعه، حقوق بشر و صلح و امنیت، سه مفهوم و استوانه اصلی بود

که سازمان ملل برای حفظ و تقویت آن شکل گرفت و این مسئله در منشور سازمان ملل نیز مورد تأکید و تأیید قرار گرفته است. کشورهای معمار و خالق سازمان ملل متحد، سعی در حفظ شخصیت و حیثیت انسانی بشر و کاهش اختلاف طبقاتی در جامعه بشری و در نتیجه برابری و برادری ملت‌ها داشتند و در این زمینه، بعد از تأسیس سازمان ملل متحد، یکی از اولین اقداماتی که صورت گرفت، تدوین اعلامیه جهانی حقوق بشر بود. این اعلامیه توسط کمیسیون حقوق بشر وابسته به شورای اقتصادی- اجتماعی سازمان ملل متحد (اکوسوک) تهیه و تسلیم مجمع عمومی شد و در اجلاس مورخ ۱۹۴۸ که در پاریس تشکیل شد به تصویب رسید. اعلامیه به عنوان سنگ بنای حقوق بشر در جهان و به عنوان اولین سند جهانی حقوق بشری، مشتمل بر یک مقدمه و ۳۰ ماده است.

بررسی عملکرد سازمان ملل متحد و بخشهای زیر مجموعه آن که مسئول حمایت و ارتقاء حقوق بشر در جهان هستند، تأیید می‌کند که این سازمان، به دلیل رقابت قدرت و منافع میان کشورها و تلاش قدرتهای بزرگ در سیاسی نمودن حقوق بشر و سوءاستفاده از آن در جهت اهداف و منافع خود، علیرغم تلاش‌ها و فعالیت‌ها و دستاوردهای زیاد، نتوانسته به صورت کامل در جهت اجرای مفاد اعلامیه جهانی حقوق بشر و تقویت حقوق بشر در جهان توفیق به دست آورد.

به دلیل تفاوت دیدگاه‌هایی که در زمینه منبع و منشأ مشروعیت حقوق بشر و همچنین غایت و هدف از حقوق بشر و همچنین توجه به ارزش‌های معنوی در کنار ارزش‌های مادی، میان نگاه مذهبی و نگاه سکولار وجود دارد، اعلامیه جهانی حقوق بشر تنها بر نکات اشتراک متمرکز شده است و وارد حیطه‌هایی که در مورد آنها اجماع نظر میان نمایندگان دولت‌ها وجود نداشته، نشده است. به عنوان مثال هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی و روش‌شناسی در اعلامیه جهانی حقوق بشر آگاهانه مورد غفلت قرار گرفته است. با این وجود، اعلامیه به مذهب اشاره دارد و ۵ بار واژه

مذهب در اعلامیه به کار رفته است. همچنین اعلامیه به فطرت و به ذاتی بودن حقوق برای بشر اشاره دارد که می‌تواند به نحوی موید نگاه مذهبی به حقوق بشر باشد. در مقدمه اعلامیه جهانی حقوق بشر، مفاهیمی چون وحدت خانواده بشری، حیثیت ذاتی انسان، شناسایی حقوق ناشی از آن، برابری انسان‌ها، آزادی عقیده و بیان، توسعه روابط دوستانه بین ملت‌ها و ... اشاره شده است. ماده اول اعلامیه مقرر می‌دارد که تمام افراد بشر آزاد به دنیا می‌آیند و از لحاظ حیثیت و حقوق با هم برابرند، همه دارای عقل و وجدان می‌باشند و باید نسبت به یکدیگر با روح برادری رفتار کنند. چنین تعبیری، مفاهیم مشترکی است که توسط ادیان و مذاهب مورد تایید می‌باشد و در تضاد به آموزه‌های دینی نیست. نیاز است این موضوع، مجدداً برجسته شود که این تصویر، اشتباه است که حقوق بشر برخاسته از نگاه سکولار دانسته شود. مبدا و ریشه ارزش‌های حقوق بشری که در جوامع غربی از قرن ۱۷ و ۱۸ بعد از جدا شدن دین از سیاست، مطرح و مورد تاکید قرار گرفت، ریشه در مذهب داشت و چیزی نبود که از خلائشات گرفته باشد. بلکه این مفاهیم در همان مذهب مسیحیت وجود داشت و تنها سیاستمداران و نخبگان سکولار که کلیسا را از قدرت کنار گذاشته بودند، برای جبران خلا مذهب و اخلاق در قدرت، سعی کردند همان مفاهیم اخلاقی و دینی را در قالب مفهوم حقوق بشر ترویج دهند تا حامی حقوق افراد در برابر دولت باشد. بنابراین، هر چند برخی حقوق بشر را به عنوان مفهومی متعلق به جامعه سکولار نسبت می‌دهند، اما واقعیت و سابقه تاریخی خلاف این مسئله را نشان می‌دهد.

با توجه به این سوابق، استخراج نگاه امام خمینی (ره) به عنوان اولین فقیه شیعه که موفق شد یک حکومت اسلامی با محوریت مذهب و فقاہت تشکیل دهد، مهم است. نگاه وی به مقوله حقوق بشر با توجه به مسئولیت وی به عنوان ولی فقیه در جمهوری اسلامی، برای محققین اسلامی و محققین غیر اسلامی، راهگشا و مورد

استفاده خواهد بود. فرضیه نگارندگان این مقاله، آن است که نگاه امام خمینی به مقوله حقوق بشر، موید نگاه نگارندگان و مطالب فوق الاشعار است و ایشان، ضمن برخورداری از نگاه دینی و توحیدی در مورد منشا و غایت حقوق و توأمان دانستن اهمیت حقوق مادی و معنوی برای بشر، در شناسایی غالبیت حقوقی که امروزه در قالب مکانیسم و سیستم حقوق بشر مورد تأیید قرار گرفته، نگاه موید و موافق دارند. تبیین نگاه امام خمینی در مورد حقوق بشر، می‌تواند محیط و سکوی برای تقویت نگاه معتقد بر لزوم حمایت و ارتقاء مفاهیم و ارزش‌های مشترک حقوق بشری باشد که تعداد آن نیز کم نیست و کاستن از شکاف‌ها و تعارضاتی باشد که ناشی از سوء برداشت و اشتباه در قائل شدن به تعارض قطعی میان مذهب و حقوق بشر می‌باشد.

استخراج و تبیین نگاه امام خمینی به حقوق بشر می‌تواند به عنوان مرجعی برای تدوین سیاست دولت اسلامی در خصوص مواجهه با موضوعات حقوق بشر تبدیل گردد. در این مقاله ابتدا به بررسی مختصر مفهوم حقوق بشر و تبیین دیدگاه کلی امام خمینی (ره) نسبت به مقوله حقوق بشر پرداخته و بر این اساس، نگاه تأییدی امام خمینی نسبت به چهل حق از حقوق بشر استخراج می‌گردد.

امید است که این مقاله، گامی در جهت استفاده عملی و کاربردی از نگاه امام خمینی نسبت به مقوله حقوق بشر به ویژه در دوران فعلی در جامعه اسلامی باشد و سیاستمداران و محققین جامعه اسلامی با استفاده از این نگاه، در صدد تقویت و ارتقاء بیشتر حقوق بشر در جامعه اسلامی باشند و در صحنه بین‌المللی نیز با تبیین نگاه امام خمینی، به تصحیح قرائت‌های اشتباه در زمینه تعارض نگاه مدل حکومتی دینی و مذهبی مردم سالار با حقوق بشر کمک نماید.

حقوق بشر از چه زمانی شروع شد؟

حقوق بشر پیشینه‌ای به درازنای تاریخ زندگی بشری دارد. یعنی برآیند قرن‌ها تلاش انسان‌هایی است که توانسته‌اند حقوق طبیعی هر انسان را از درون روایت‌های مذهبی و غیرمذهبی بیرون کشیده و وارد باورها و اندیشه‌های انسانی بکنند. برای همین در تعریف آن می‌توان گفت: «حقوق بشر به مجموعه حقوقی که به سکنه یک کشور اعم از بیگانه و تبعه در مقابل دولت داده شود، گفته می‌شود.» درمسأله حقوق بشر «امر تابعیت» نباید دخالت داده شود؛ زیرا این حداقل حقوقی است که انسان هر جا که هست، باید دارا باشد. (خمینی، پرتال ۱۳۹۹، به نقل از جعفری‌لنگرودی ۱۳۶۳: ۲۳۱)

این نگاه که حقوق بشر، از درون روایت‌های مذهبی بیرون کشیده شده و وارد باورهای انسانی شده، موید همان نگاهی است که نگارندگان مقاله، به آن اشاره کردند که منشا حقوق بشر از همان اندیشه‌های مذهبی است. البته طبیعی است که در این میان، افراد سکولار و غیر معتقد به دین، برخی از اندیشه‌های غیر تایید شده توسط مذهب را نیز وارد حقوق بشر کردند که این موارد مانند لزوم لغو اعدام و همجنس‌گرایی، از زمره مسائلی است که بیشتر، خواسته بشری است و تفسیر برخی از قرائت‌های بشری نسبت به خواسته‌ها و حقوق انسان است تا اینکه حق باشد و در مورد آن اجماع جهانی وجود ندارد و از نظر مذهبی نیز مورد تایید نیست. در این مقاله، مجال برای بحث در مورد آنها وجود ندارد ولی باید گفت که این موارد، زیاد نیستند و تعداد آنها محدود است و در مورد آنها هنوز در سطح جهانی اجماعی وجود ندارد.

روز دهم دسامبر ۱۹۴۸م «اعلامیه جهانی حقوق بشر» به تصویب مجمع عمومی سازمان ملل رسید. مهمترین هدف این اعلامیه، شناسایی ذاتی همه اعضای خانواده بشری و حقوق یکسان و انتقال ناپذیر آنان بر مبنای آزادی، عدالت و صلح است

که به ویژه توجه زیادی به برابری حقوق انسانی زن و مرد و کودکان- صرف نظر از رنگ پوست، نژاد، جنسیت و غیره- دارد. از رئوس حقوق تحت عنوان «حقوق بشر» می‌توان به حق حیات، آزادی، برابری، عدالت، دادخواهی عادلانه، حق حفظ در برابر سوءاستفاده از قدرت، حفاظت در برابر شکنجه، حفاظت شرافت و خوشنامی، حق پناهندگی، حقوق اقلیت‌ها، حق شرکت در حیات اجتماعی، حق آزادی فکر، ایمان و سخن، حق آزادی در انتخاب دین، حق تجمع و اعلان، حقوق اقتصادی (حق حفظ مال، حق انتخاب کار، حق فرد بر اشتراک در امور ضروری مادی و معنوی)، حق تشکیل خانواده، حق تعلیم و تربیت، حق حفظ حیات فردی و شخص و حق انتخاب آزاد محل زیست اشاره کرد. (خمینی، پرتال ۱۳۹۹، به نقل از محقق داماد ۱۳۸۵: ۴۴)

بعد از اعلامیه جهانی حقوق بشر در سال ۱۹۴۸، اسناد، اعلامیه‌ها و کنوانسیون‌های متعدد حقوق بشر تدوین شد که حاصل اجماع جوامع بشری در مورد حقوق بشر است. از جمله این اسناد می‌توان به دو میثاق حقوق مدنی- سیاسی و حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و همچنین کنوانسیون‌های سازمان بین‌المللی کار، کنوانسیون کارگران مهاجر و خانواده‌های آنها، کنوانسیون منع همه اشکال نژادپرستی، کنوانسیون منع تبعیض علیه زنان، کنوانسیون منع شکنجه، کنوانسیون حقوق کودک، کنوانسیون حمایت از افراد دارای معلولیت و اعلامیه‌هایی چون اعلامیه حق توسعه، برنامه اقدام و اعلامیه وین، اعلامیه رباط، اعلامیه بیروت، اصول قواعد نلسون ماندلا و اسناد دیگر متعدد دیگری اشاره کرد که برای تکمیل حقوق بین‌الملل بشر در طول ۷ دهه گذشته بعد از جنگ جهانی دوم تدوین شده است.

تمام این اسناد و کنوانسیون‌ها به دنبال احترام، حمایت و اجرای حقوق بشر هستند. حقوقی که به واسطه انسان بودن انسان، برای او به رسمیت شناخته شده است. انسانی که در نگاه دینی به عنوان خلیفه و جانشین خدا بر روی زمین از این حقوق برخوردار شده است و انسانی که در نگاه سکولار، فارغ از بحث دینی و توحیدی و ادیان، به عنوان یک انسان، از این حقوق برخوردار است.

دیدگاه امام خمینی نسبت به حقوق بشر

از نگاه امام خمینی (ره) حقوق بشر، جزئی از مذهب اسلام و قوانین الهی است. از نگاه ایشان، در واقع ایمان به این تفکر است که به حقوق بشر اعتبار بخشیده و موجب می‌گردد که در پرتو تفکر دینی، حقوق بشر از عمق، الزام و ضمانت اجرای بیشتری برخوردار شود. ایشان اقامه این حق را تنها با دین‌باوری و معنویت میسر می‌دانند. امام خمینی (ره) از یکسو اسلام را مبین و مؤید حقوق بشر می‌داند و از سوی دیگر، غرب و تفکر آن را مدعی دروغین و پایمال کننده حقوق ابناء بشر می‌خواند. (خمینی، پرتال ۱۳۹۷) این دیدگاه امام خمینی برآمده از حقایق موجود در نظام بین‌الملل است زیرا شواهد و مستندات فراوانی وجود دارد که دولت‌های غربی مدعی حقوق بشر، حقوق بشر مردم کشورهای در حال توسعه را نادیده گرفته و ضایع کرده‌اند. کشتار مردم بی‌دفاع غیر نظامی در افغانستان توسط نیروهای نظامی استرالیایی از روی تفریح و یا تزییع حقوق بازداشتی‌های مسلمان در زندان‌های گوانتانامو توسط آمریکا تنها دو نمونه از این موارد است. دولت‌های غربی نسبت به نقض حقوق بشر توسط کشورهای دیکتاتوری که متحد آنها هستند سکوت می‌کنند و در عین حال، سعی می‌کنند از حقوق بشر به عنوان یک اسلحه سیاسی علیه کشورهای آن‌ها که در برابر خواسته‌های آنها تسلیم نشوند، مانند جمهوری اسلامی ایران جهت فشار برای تغییر سیاست، سوء استفاده نمایند.

امام خمینی با عنایت به شناخت جهان پیرامون خود و با تسلط که بر شرع مقدس داشت (انقلاب اسلامی را بنیان نهاد)، که اصل و دغدغه آن، برآمده از فرهنگ، کرامت انسانی و حقوق بشر بود زیرا این انقلاب در واقع یک انقلاب فرهنگی و حقوق بشری بود. البته نه حقوق بشر انسان‌محور بلکه حقوق بشر خدامحور، حقوقی که ضمانت اجرای آن نه تنها وابسته به فرد نیست بلکه این امکان را دارد

که بتواند به صورت بسیار گسترده فارغ از تفکرات گوناگون بشری پیاده‌سازی گردد. (فاضلی ۱۳۹۵) گرچه در عمل بعد از استقرار جمهوری اسلامی، دولت اسلامی به دلیل برخوردار نبودن از تمام توانایی‌ها و ظرفیت‌ها و همچنین به دلیل مشکلات ایجاد شده توسط قدرت‌های مخالف برای جمهوری اسلامی ایران مانند ترور، تحمیل جنگ هشت ساله و انواع تحریم‌های ظالمانه به ویژه اقدامات قهرآمیز یکجانبه و سیاست فشار حداکثری دوران ترامپ، نتوانست تمام اهداف و برنامه‌های خود را در حوزه صدور انقلاب و استقرار یک مدل کامل و بی‌عیب و نقص از هر نظر شامل وضعیت حقوق‌بشری پیاده نماید ولی انقلاب و جمهوری اسلامی همواره، به دنبال استقرار آرمان‌شهر مطلوبی بوده‌اند که تمام حقوق‌بشر اعم از حقوق مادی و معنوی در آن قابل دستیابی و بهره‌مندی باشد.

از دیدگاه امام خمینی، اسلام مبتنی بر کرامت انسانی، عدالت، رفع تبعیض، ارتقاء و تکامل مقام انسانی است و نسبت به موازین عدالت‌خواهی و رفع تبعیض در معیارهای حقوق‌بشری مقید است. اسلام در زمینه حقوق‌بشر اصولی را ارائه کرده است که در برگزیده حقوق و آزادی‌های اساسی انسان است که امروزه در حقوق بین‌المللی بشر نیز مورد شناسایی است و با مواد اعلامیه جهانی و میثاقین بین‌المللی حقوق‌بشری تطابق دارد.

امام خمینی، از ریاکاری کشورهای غربی در بحث حقوق‌بشر انتقاد کرده است. حضرت امام به موارد عملی رعایت حقوق بشر توسط امضاء کنندگان (غربی) اعلامیه اشاره می‌نماید و آن را مورد انتقاد قرار می‌دهد. از منظر ایشان بیشتر امضاء کنندگان این اعلامیه کشورهای بوده‌اند که سلب آزادی انبیا مختلف بشر را در دوره‌های مختلف انجام داده‌اند. امام می‌گوید ما همه بدبختی‌هایی که داشتیم و داریم و بعد هم داریم از این سران کشورهای است که این اعلامیه حقوق‌بشر را امضاء کرده‌اند. اعلامیه حقوق‌بشر سرلوحه‌اش، آزادی افراد است. هر فردی از

افراد بشر آزاد است، باید آزاد باشد. همه باید در مقابل قانون علی السواء باشند. باید آزاد باشند در محلشان، در سکني آزاد باشند، در شغلشان آزاد باشند. این اعلامیه حقوق بشر است که سرلوحه اش این مطلب است. (خمینی، صحیفه نور، ج ۲: ۳۳۰) مطالب امام خمینی، عمق نگاه تائیدی ایشان به مباحث حقوق بشر را نشان می دهد و انتقاد ایشان نه از حقوق بشر بلکه از کسانی است که در ظاهر دم از حقوق بشر می زنند ولی در واقع، حقوق بشر ملت های دیگر را نقض می کنند. موارد زیادی از نقض حقوق بشر ملت های خاورمیانه و سایر ملت ها توسط آمریکا و کشورهای اروپایی وجود دارد.

امام به ذکر مواردی (از نقض حقوق بشر توسط غربی ها) می پردازد و می گوید آمریکا یکی از کشورهای است که این اعلامیه را مورد امضا و تصویب قرار داده است ... همین آمریکایی های که اعلامیه حقوق بشر را به اصطلاح امضا کرده اند، شما ببینید چه جنایاتی بر این بشر واقع کرده اند ... اینها بشر را نمی شناسند چه (رسد به) حقوق بشر، اینها برای بشر، حیثیتی قائل نیست. (خمینی، صحیفه نور، ج ۹: ۵۱۷)

امام علت این ریاکاری از سوی دولت های غربی را به منشا حقوق بشر ربط می دهد. به این معنا که در دولت های سکولار، چون دولت برآمده از عقیده الهی نیست و مبتنی بر منافع ملی است، لذا دولت های سکولار تنها به دنبال تامین حقوق بشر مردم خود هستند (که البته موارد زیادی وجود دارد که حقوق بشر مردم خود را نیز در راستای اهداف دولت نقض کرده اند) ولی حقوق بشر سایر ملت ها برای آنها ارزش ندارد و تنها بر اساس منافع شان اقدام می کنند. حضرت امام می فرماید حکومتی می تواند ادعا بکند که حقوق بشر را حفظ می کند که دولتش مبتنی بر یک عقاید الهی دینی باشد و خودش را مسئول پیش یک قدرت بزرگ بداند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۴: ۴۰۲) به عبارتی سردمداران قدرت های بزرگ، قدرتی را بالاتر از خود نمی بینند که از آن حساب ببرند و لذا حقوق بشر ملت های دیگر را به راحتی نقض

می‌کنند و به هیچ نهادی هم پاسخگو نیستند. ترور ناجوان مردانه قهرمان مبارزه با تروریسم و داعش در منطقه، شهید سلیمانی توسط ترامپ تنها یک نمونه از این نقض‌های حقوق بشری است. ولی در دولت‌های دینی، مسئولین دولت‌ها حتی اگر قدرتی بالا تر از آنها نباشد، به واسطه دینداری از خداوند که بالاترین قدرت است، باید حساب ببرند و بدانند که حساب‌کشی هم در این دنیا و هم در آن دنیا در سنت الهی وجود دارد و بر اساس آموزه‌های دینی تلاش دارند تا عدالت را در همه جهان برپا کنند و ملاک برتری را تنها تقوای الهی در نظر می‌گیرند.

بر همین اساس، امام خمینی بهترین نوع حکومتی که در آن حقوق بشر تجلی می‌یابد را حکومت اسلامی می‌داند چرا که در حکومت‌های اسلامی به واسطه دیدگاه‌های الهی- مذهبی که وجود دارد، نباید به مردم، از هر نوعی که باشند تظلم شود و این مسئله همه مردم حتی در ملت‌های دیگر را در بر می‌گیرد. در حکومت‌های اسلامی طبق آیات و روایات بیشترین تاکید بر رعایت حقوق بشر و نفی تظلم می‌باشد. این بدان خاطر است که از منظر هستی‌شناسی، حقوق بشر در نظام اسلامی مشروعیت خود را از خدا می‌گیرد (نوروزی ۱۳۸۸) ولی حقوق بشر از نگاه دولت‌های غربی، هر چند ریشه خود را از دین مسیحیت گرفته است، ولی از سوی افراد سکولار ارائه و ترویج شده و مشروعیت خود را صرفاً از انسان به واسطه انسان بودنش می‌گیرد و اینگونه نگاه نمی‌کنند که انسان خلیفه خدا بر روی زمین است و خدا خواسته است که انسان از این حقوق بهره‌مند باشد.

البته در اینجا، باید توجه شود که عدم موفقیت کامل نظام اسلامی در ارتقای حقوق بشر و حمایت از حقوق بشر بواسطه مشکلات متعدد و یا برخوردار نبودن از مدیران پرورش یافته و خالص، امر دیگری است و نباید اشکالات در اجرا و مدیریت به حوزه نظری و فلسفی تسری داده شود.

امام خمینی در بیانات خود، بارها بر ارزش‌های حقوق‌بشری مانند حق آزادی بیان، حق شرکت در امور سیاسی، تساوی در برابر قوانین، حقوق زنان و اقلیت‌ها اشاره کرده است که در ادامه به چهل مورد از این حقوق، برای برجسته کردن نگاه امام خمینی در مورد اصول حقوق‌بشری اشاره خواهیم کرد. در این میان، تلاش شده تنها برخی از بیانات امام در جهت استخراج این حقوق، اشاره شود. طبیعی است که صحیفه امام مملو از مطالب مرتبط با این حقوق است که پرداختن به همه آنها از حوصله این مقاله خارج است. به منظور پرهیز از تطویل مقاله، از تشریح و توضیح بیانات امام خمینی پرهیز شده و صرفاً این بیانات که خود گویا هستند و نیازی به تشریح ندارند، ذکر شده است.

نگاه امام خمینی به چهل حق از حقوق بشر

۱- حق بر خورداری از عدم تبعیض

هر ایرانی حق دارد که مانند همه افراد از حقوق اجتماعی برخوردار باشد. مسلمان یا مسیحی و یا یهودی و یا مذاهب دیگر فرق ندارد. (خمینی، صحیفه نور، ج ۴: ۵۰۸) در تعلیمات اسلام فرقی بین سفید و سرخ و سیاه نیست. آنچه انسان‌ها را از یکدیگر امتیاز می‌دهد، تقوا، اخلاق نیک و اعمال نیک است. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۴: ۸۵) علمای اعلام و خطبای محترم، ملت‌ها را دعوت کنند به وحدت و از نژادپرستی که مخالف دستور اسلام است پرهیزند و به برادران ایمانی خود در هر کشوری و با هر نژادی که هستند، دست برادری دهند که اسلام بزرگ آنان را برادر خوانده و اگر این برادری ایمانی با همت دولت‌ها و ملت‌ها و با تأیید خداوند روزی تحقق یابد، خواهید دید که بزرگترین قدرت جهان را مسلمین تشکیل می‌دهند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۶: ۹۵) اسلام بزرگ تمام تبعیض‌ها را محکوم نموده و برای هیچ گروهی،

ویژگی خاصی قرار نداده و تقوا و تعهد به اسلام، تنها کرامت انسان‌هاست. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۱: ۵۶)

۲- حق تعیین سرنوشت

مردم سرنوشت خودشان دست خودشان است و انتخاب برای تحصیل سرنوشت شما ملت است. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۸: ۳۶۷) قانون این است. عقل این است. حقوق بشر این است که سرنوشت هر آدمی باید به دست خودش باشد. (خمینی، صحیفه نور، ج ۳: ۵۰۷) و این ملت و هر ملتی حق دارد خودش تعیین کند سرنوشت خودش را. این از حقوق بشر است که در اعلامیه حقوق بشر هم هست. هر کسی، هر ملتی خودش باید تعیین سرنوشت خودش را بکند، دیگران نباید بکنند. (خمینی، صحیفه، ج ۳: ۵۰۳) از حقوق اولیه هر ملتی است که باید سرنوشت و تعیین شکل و نوع حکومت خود را در دست داشته باشد. (خمینی، صحیفه نور، ج ۴: ۳۶۷) طرز حکومت با فرماندم تعیین می‌شود. (خمینی، صحیفه نور، ج ۴: ۲۹۴)

۳- حق آزادی بیان

حق اولیه بشر است که من می‌خواهم آزاد باشم من می‌خواهم حرفم آزاد باشد. (خمینی، صحیفه نور، ج ۳: ۵۱۰) بشر در اظهار نظر خودش آزاد است. اولین چیزی که برای انسان هست آزادی بیان است. (خمینی، صحیفه نور، ج ۶: ۴۸۰)

۴- حق بر آزادی

اسلام هم حقوق بشر را محترم می‌شمارد و هم عمل می‌کند. حقی را از هیچکس نمی‌گیرد. حق آزادی را از هیچکس نمی‌گیرد. اجازه نمی‌دهد که کسانی بر او

سلطه پیدا کنند که حق آزادی را به اسم آزادی از آنها سلب کند و حق استقلال را به اسم استقلال از آنها سلب کند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۴: ۶۹) استقلال و آزادی دو تا چیزی است که همه بشر، از حقوق اولیه بشر است و همه بشر این را مطالب هستند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۵: ۴۳) یکی از بنیادهای اسلام، آزادی است. انسان واقعی ملت مسلمان، فطرتاً یک انسان آزاد شده است. رژیم کنونی ایران می‌خواهد و می‌کوشد و تا کنون کوشیده است که این بنیادهای مترقی را درهم بشکند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۴: ۲۴۲)

۵- حق بر عدالت

عدالت عبارت است از حد وسط بین افراط و تفریط و آن از امهات فضایل اخلاقی‌هاست. (خمینی، صحیفه نور، ج ۵: ۱۴۷) حکمت آفریدگار بر این تعلق گرفته که مردم به طریقه عادلانه زندگی کنند و در حدود احکام الهی قدم بردارند. این حکمت همیشگی و از سنت‌های خداوند متعال و تغییرناپذیر است. (خمینی، صحیفه نور، ج ۴: ۴۰)

۶- حق برابری حقوق

شخص اول حکومت اسلامی با آخرین فرد مساوی است در امور. (خمینی، صحیفه نور، ج ۵: ۷۰) اسلام تنها پناهگاه همه ماست و در زیر پرچم پرافتخار آن، همه گروه‌ها به حقوق خود می‌رسند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۹: ۳۱۲) در اسلام هیچ امتیازی بین اشخاص غنی و غیر غنی، اشخاص سفید و سیاه، اشخاص [و] گروه‌های مختلف، سنی و شیعه، عرب و عجم، و ترک و غیر ترک- به هیچ وجه- امتیازی ندارند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۶: ۴۶۲) همه مردم علی‌السواء هستند با هم و حقوق تمام اقشار به آنها داده می‌شود و همه در حقوق مساوی هستند. (خمینی،

صحیفه نور، ج ۶: ۴۶۲) مسلمین همه ید واحده هستند. مسلمین همه برادر هستند. اینکه مسلمین یک طایفه‌شان به طایفه دیگر مقدم باشد، اینها نیست در کار. حقوق همه، همه مسلمین، بلکه هر کس که در مملکت اسلامی زندگی می‌کند، یک حقوق دارد، اسلام به آن حقوق می‌رسد. (خمینی، صحیفه نور، ج ۷: ۱۵۰) همه اقشار ملت با ملت شریک هستند در حقوق و حقوق همه به آنها داده خواهد شد. اقلیت‌های مذهبی در اسلام احترام دارند، حقوق دارند، حقوق آنها داده خواهد شد. در عمل به مذهب - به مذهب خودشان- در رای دادن برای وکلای خودشان آزادند. همه اقشار آزاد هستند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۶: ۴۳۴)

۷- حق برخورداری از رفاه و زندگی مناسب

همه نظام‌های اقتصادی به رفاه بشر می‌اندیشند. بر این اساس یکی از اهداف نظام‌های دینی، رفاه و آبادانی است. (خمینی، صحیفه نور، ج ۲۰: ۲۴۴)

۸- حق اقلیت‌ها

در اسلام ما بین اقشار ملت‌ها هیچ فرق نیست. در اسلام حقوق همه ملت‌ها مراعات شده است، حقوق مسیحین مراعات شده است، حقوق یهود و زرتشتیین مراعات شده است، تمام افراد عالم را بشر می‌داند، و حق بشری برای آنها قائل است، تمام عالم را به نظر محبت نگاه می‌کند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۶: ۴۶۸) هر ایرانی حق دارد که مانند همه افراد از حقوق اجتماعی برخوردار باشد. مسلمان یا مسیحی و یا یهودی و یا مذاهب دیگر فرق ندارد. (خمینی، صحیفه نور، ج ۴: ۵۰۸) در اسلام نژاد، زبان، قومیت و گروه و ناحیه مطرح نیست. تمام مسلمین- چه اهل سنت و چه شیعی- برادر و برابر و همه برخوردار از همه مزایا و حقوق اسلامی

هستند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۷: ۳۵۱) حقوق همه افراد، چه برادرهای اهل سنت و چه برادرهای اهل تشیع و چه آنهایی که اقلیت مذهبی رسمی دارند، حقوق آنها هم هم در قانون اساسی ملحوظ شده است و هم اسلام برای همه آنها حقوق قائل است و با عدل اسلامی رفتار می‌کند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۴: ۲۹۰) در جمهوری اسلامی هیچ فرقی بین ترک، کرد و لر و عرب و فارس و بلوچ نمی‌باشد. (خمینی، صحیفه نور، ج ۹: ۳۱۷) آنها از همه آزادی‌ها بهره‌مند خواهند بود و با آنها با کمال عدالت رفتار خواهد شد. (خمینی، صحیفه نور، ج ۵: ۳۵۷) در حکومت اسلامی آنها در رفاه و آسایش و آزادی برخوردار خواهند بود. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۱: ۲۹۰)

۹- حقوق زنان

زن‌ها در حکومت اسلامی آزادند، حقوق آنها مثل حقوق مردها. اسلام زن را از قید اسارت مردها بیرون آورد و آنها را هم‌ردیف مردها قرار داده است. (خمینی، صحیفه نور، ج ۵: ۷۰) ما آزادی زن‌ها را و آزادی سیاه‌ها را برای این قائل شدیم که زن‌ها در اسلام یک احترام ویژه دارند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۱: ۷۹) در خصوص زنان، اسلام هیچگاه مخالف آزادی آنان نبوده است، برعکس اسلام با مفهوم زن به عنوان شیء مخالفت کرده است و شرافت و حیثیت او را به وی باز داده است. زن مساوی مرد است. زن مانند مرد آزاد است که سرنوشت و فعالیت‌های خود را انتخاب کند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۳: ۳۷۰) از نظر حقوق انسانی، تفاوتی بین زن و مرد نیست، زیرا که هر دو انسانند و زن حق دخالت در سرنوشت خویش را همچون مرد دارد. (خمینی، صحیفه نور، ج ۳: ۳۶۸) خداوند شما را با کرامت خلق کرده است، آزاد خلق کرده است. خداوند همان طوری که قوانینی برای محدودیت مردها در حدود این که فساد بر آنها راه نیابد دارد، در زن‌ها هم دارد. (خمینی، صحیفه نور، ج ۶: ۳۰۱)

زن‌ها نیز مقام کرامت دارند و همه آنها صاحب اختیار هستند، همانطوری که مردها اختیار دارند. خداوند همه انسان‌ها را بدون در نظر گرفتن جنسیت با کرامت و آزاد خلق کرده است. (خمینی، صحیفه نور، ج ۶: ۴۶۷) همان طوری که مردها باید در امور سیاسی دخالت کنند و جامعه خودشان را حفظ کنند، زن‌ها هم باید دخالت کنند و جامعه را حفظ کنند. زن‌ها هم باید در فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی هم‌دوش مردها باشند، البته با حفظ آن چیزی که اسلام فرموده است. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱: ۱۱۱) نقش زن در جامعه بالاتر از نقش مرد است، برای اینکه بانوان علاوه بر اینکه خودشان یک قشر فعال در همه ابعاد هستند، قشرهای فعال را در دامن خودشان تربیت می‌کنند. خدمت مادر به جامعه از خدمت معلم بالاتر است و از خدمت همه کس بالاتر است. و این امری است که انبیا می‌خواستند. می‌خواستند که بانوان قشری باشند که آنها تربیت کنند جامعه را و شیر زنان و شیر مردانی به جامعه تقدیم کنند. (خمینی، پرتال ۱۳۹۷، به نقل از صحیفه نور، ج ۱۴: ۱۹۷)

۱۰- حق ریشه‌گنی فقر

این جمعیت زاغه‌نشین‌های اطراف شهرها که هر هفت نفر، هشت نفر آنها در یک سوراخی زندگی می‌کنند، اینها حقوق‌بشر را بهتر از ما می‌دانند. اینها جمعیت دلسوزی برای بشرند. اینها جمعیت حقوق‌بشرند، نه من و شما. بیاید برای اینها فکری بکنید، برای اینها. دولت و ملت برای این طبقه فکر کنند. اینها حق دارند. حق اینها را ادا کنید و همین‌ها حق بشر را دارند ادا می‌کنند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۱: ۷۹) حکومت مال همه است، برای همه باید کار بکنند. برای ضعفا بیشتر باید کار کرد تا اینها را برسانند به آن حدها. (خمینی، صحیفه نور، ج ۴: ۲۰۱) گمان نمی‌کنم عبادتی بالاتر از خدمت به محرومین وجود داشته باشد. (خمینی، صحیفه نور، ج ۲۰: ۳۴۱) به

همه در کوشش برای رفاه طبقات محروم وصیت می‌کنم که خیر دنیا و آخرت شماها در رسیدگی به حال محرومان جامعه است. (خمینی، صحیفه نور، ج ۲۱: ۴۴۵)

۱۱- حق بر صلح

اگر روابط سیاسی که بین دولت‌های اسلامی و دول بیگانه بسته می‌شود و برقرار می‌گردد موجب تسلط کفار بر نفوس و بلاد و اموال مسلمانان شود یا باعث اسارت سیاسی اینها گردد (به دلیل اینکه موجب تضییع حق بر صلح به عنوان یک حق بشری مبتنی بر عدالت و آزادی می‌گردد)، برقراری روابط حرام است و پیمان‌هایی که بسته می‌شود باطل است و بر همه مسلمین واجب است که زمامداران را راهنمایی کنند و وادارشان نمایند بر ترک روابط سیاسی این چنانی هر چند به وسیله مبارزه منفی باشد. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱: ۴۸۵)

۱۲- حق بهره‌مندی از دادرسی عادلانه

برای خدشه‌دار نشدن حیثیت افراد متهم، قبل از اثبات جرم، اقدام دادگاه باید به صورت غیر علنی باشد و نشر و پخش آن از طرف دادگاه و غیر هم ممنوع اعلام می‌گردد. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۳: ۱۸۶) مبدا به برادران خودتان تعدی کنید. مبدا یک کسی را بیجا بگیری. به واسطه اغراض شخصی که دارید یک کسی را بیجا محاکمه کنید. یک کسی را بیجا محکوم کنید. اینها تحت مراقبت است. خدای تبارک و تعالی از ما سوال خواهدکرد. (خمینی، صحیفه نور، ج ۸: ۲۸۴) در دادگاه، خدای تبارک و تعالی را در نظر بگیرید و از اشتباهات و خطاها و انحرافات پرهیز کنید و در اموال و نفوس مردم با احتیاط رفتار کنند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۲: ۴۴۸) اگر به کسی چه از دولتی‌ها یا دیگران، تهمتی زده شد، حق شکایت به قوه قضاییه را دارد تا

رسیدگی شود و مجرم تعقیب و تعزیر شود و اگر به یک وزارتخانه یا بنگاه تهمت زده شد حق دفاع با وزیر و رئیس بنگاه است و حق شکایت دارند و قوه قضائیه تعقیب خواهد کرد و بالجمله با هر ترتیب ممکن باید از این اعمال غیر اسلامی جلوگیری شود. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۸: ۴۶۸)

۱۳- حق انسجام و همزیستی مسالمت آمیز

ما می‌خواهیم که همه کشورهای اسلامی در محیط خودشان که هستند باهم برادر باشند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۵: ۴۷۴) جمهوری اسلامی ما با تمام ممالک روابط حسنه دارد و احترام متقابل قائل است، در صورتی که آنها هم احترام متقابل، قائل باشند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۲۲: ۱۵۶) ساختن یک مملکت با دست یک گروه امکان ندارد. (خمینی، صحیفه نور، ج ۸: ۱۰۶) برای دفاع از اسلام و ممالک اسلامی و استقلال ممالک اسلامی در هر حال مهیا هستیم. برنامه ما برنامه اسلام است، وحدت کلمه مسلمین است، اتحاد ممالک اسلامی است، برادری با جمیع فرق مسلمین است (خمینی، صحیفه نور، ج ۱: ۳۳۶) همه با هم باشید و تفرق در کار نباشد. با تفرق همه فسادها هست. (خمینی، صحیفه نور، ج ۸: ۳۱۶)

۱۴- حق بر نظم بین‌المللی عادلانه

ظلم بزرگترین عامل انحرافات انسان‌ها از مسیر هدایت و رستگاری می‌باشد. (خمینی، صحیفه نور، ج ۹: ۲۸۰) ما با هر کشوری که بخواهد ظلم کند مخالفیم. حال این کشور چه در غرب و چه در شرق باشد. (خمینی، صحیفه نور، ج ۵: ۲۹۵) معنا ندارد که دولت اسلامی ایران با دولتی که هیچ اعتقاد به اسلام و به اخلاق بشریت ندارد، سر میز اصلاح بنشیند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۸: ۶۸) نه ستم

کنید، نه مورد ستم قرار گیرید. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۴: ۸۵) ما نه ما نه ظلم خواهیم کرد و نه مظلوم واقع خواهیم شد. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۴: ۸۵) هان ای مسلمانان جهان و مستضعفان تحت سلطه ستمگران، پیا خیزید و دست اتحاد به هم دهید و از اسلام و مقدرات خود دفاع کنید. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۵: ۱۷۱) کوشش همه مردم باید این باشد که زیر بار ظلم نروند. همانطوری که ظلم حرام است، زیر بار ظلم نیز رفتن حرام است. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۱: ۲۶۴)

۱۵- حق بر تجمعات مسالمت آمیز

کارگران محروم و متدین ایران که اکثر آنان همان کشاورزان و زارعین فقیر و گرسنه سابقند، حق دارند برای به دست آوردن حقوق حقه خود، به مبارزه ملت از هر طریق ممکن و مشروع بپردازند و در جمهوری اسلامی، به آنها حق داده می‌شود که به هر شکل ممکن به دور هم جمع شوند و مسائل و مشکلات خود را بررسی کنند و در نتیجه، دولت را در جریان مسائل خود قرار دهند و نیز از حقوق صنفی خود دفاع کنند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۵: ۱۳۹) هرگونه اجتماعات و احزاب از طرف مردم در صورتی که مصالح مردم را به خطر نیندازند آزادند و اسلام در تمامی این شئون حد و مرز آن را تعیین کرده است. (خمینی، صحیفه نور، ج ۴: ۲۶۶) همه احزاب در ایران آزاد خواهند بود مگر آنکه مخالف با مصالح ملت باشد، در آن صورت از فعالیت آنها جلوگیری می‌شود. لکن اظهار عقاید آزاد است. (خمینی، صحیفه نور، ج ۵: ۵۴۰)

۱۶- حق آزادی مذهب

دولت اسلامی ... برای همه قشرها، برای همه دین‌هایی که رسمی هستند در ایران، برای همه اینها احترام قائل است، برای همه اینها، همانطوری که برای سایر

قشرهای ملت مسلمان احترام قائل است، برای آنها هم قائل است و این نیست جز اینکه اسلام اینطور است. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۷: ۱۰۰) دولت اسلامی یک دولت دموکراتیک به معنای واقعی است و برای همه اقلیت‌های مذهبی آزادی به طور کامل هست. (خمینی، صحیفه نور، ج ۴: ۴۱۰) اسلام نسبت به اقلیت‌های مذهبی احترام قائل است و آنها در این مملکت ما آزادند و حتی حق رای دارند، حق تعیین وکیل دارند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۵: ۴۳۲)

۱۷- حق بر امنیت اجتماعی

گاهی می‌شود که کارهای به ظاهر اسلامی، لکن با بی‌توجهی و خلاف اسلام واقع می‌شود. فی‌المثل، اشخاصی می‌خواهند خدمت بکنند، پاسدارها می‌خواهند خدمت بکنند، پلیس می‌خواهد خدمت بکند و قصدش هم خدمت است، لکن گاهی در کیفیت عمل طوری می‌شود که معصیت می‌شود. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۳: ۶۷) شما می‌خواهید یک کار عبادی بکنید، می‌خواهید تظاهرات کنید، می‌خواهید چه بکنید، تبلیغ کنید، دعا بخوانید شما، دعا بین خودتان و خداست. فرضاً بخواهید یک اجتماعی باشد که در آن اجتماع، دعا خوانده بشود، اینجا نباید بلندگوهای بزرگ را، پر قوه را بیرون بگذارند و تمام افرادی که در این محله هستند یا محله‌های دور هستند، رنج ببرند از اینکار. اینها معصیت کبیره است که الان که متوجه شدید، دیگر عذر ندارید. اذیت مسلم و آزار مومنین از بزرگترین گناهان کبیره است. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۶: ۴۱۱)

۱۸- حق بر آموزش

ما با نصارا و با یهود و با سایر اقشار ملت‌ها هیچ دشمنی نداریم، و از مدارس

به هیچ وجه جلوگیری نمی‌کنیم، مادامی که مدرسه باشد و برای تعلیم و تعلم باشد، حالا چه تعلیم و تعلم دستورات مسیح (ع) یا دستورات دیگران. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۳: ۶۷)

۱۹- حق بر حکمرانی شایسته

... ما اطمینان می‌دهیم ... که در این مملکت زندگی عادلانه و مرفهی خواهند داشت و مورد پشتیبانی ما هستند. اسلام از اهل ذمه پشتیبانی می‌کند. اگر کسانی چیز دیگری می‌گویند برای تفرقه انداختن است. (خمینی، صحیفه نور، ج ۶: ۱۳۳)

مجلس جمهوری اسلامی ... در خدمت مسلمین است و برای رفاه آنان فعالیت می‌نماید، برای رفاه و آسایش اقلیت‌های مذهبی که در اسلام احترام خاصی دارند و از قشرهای محترم کشور هستند اقدام و فعالیت می‌نماید ... (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۲: ۳۶۳) زمامدار حکومت اسلامی کسی است که مجری قانون باشد، نه مجری هوس‌ها و تمایلات خویش، افراد مردم را در برابر قانون مساوی بداند، بین افراد امتیاز و تبعیض قائل نشود، خاندان خود و دیگری را به یک نظر نگاه کند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۳: ۱۳۰) در حکومت اسلامی، هیچکس از فرمانروایان مجال خودکامگی و خود رایی ندارند. بلکه آنچه در حوزه حکومت رخ می‌دهد، باید منطبق با قانون الهی باشد، حتی اطاعت از ولایت هم باید طبق قانون الهی باشد. (خمینی، صحیفه نور، ج ۲۱: ۵۷)

۲۰- حقوق افراد دارای معلولیت

شما هیچ غم نداشته باشید که [از] یک پا یا یک دست یا چشم معلول هستید ... امیدوارم که در این جامعه به واسطه قوت روحی که دارید و به واسطه

سلامت روح که دارید، در این جامعه سرفراز و سربلند باشید. من انشاء الله راجع به خواسته‌های شما به مقامات مسئول سفارش می‌کنم. (خمینی، پرتال، به نقل از صحیفه نور، ج ۶: ۲۴۶-۲۴۷) راجع به بنگاهی که دارید- معلولین- من راجع به مستضعفین اجازه سهم امام تاکنون نداده‌ام. لکن به این موسسه که شما ذکر می‌کنید اجازه دادم که در اصفهان کسانی بخواهند از بابت سهم امام به این موسسه کمک کنند، به این معلولین کمک کنند، مجاز هستند. (خمینی، پرتال، به نقل از صحیفه نور، ج ۱۰: ۲۴۷)

۲۱- حق بر حریم خصوصی

ملت محترم ایران باید بداند که دیانت مقدس اسلام، جان و مال انسان‌ها را محترم شمرده و تجاوز به آن را از محرمات عظیمه می‌داند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۵: ۴۰۲) هیچکس به هیچ عنوان حق تجاوز به جان و مال برداران ما را ندارد. متجاوزین شدیداً به جزای اعمال خود می‌رسند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۹: ۳۵۱) در محیط اسلام و مملکت اسلامی رعب نیست و در محیط طاغوتی رعب است. (خمینی، صحیفه نور، ج ۶: ۴۴۳) نباید با مردم طوری کرد که مردم در خانه‌هایشان مطمئن نباشند، در زندگی‌شان، در تجارت‌شان، در کسب‌شان مطمئن نباشند. دولت اسلامی باید مردم را مطمئن کنند در همه چیز. در سرمایه‌هایشان، در کسب‌شان، در کارخانه‌هایشان، در همه چیز، مردم در آرامش باشند و دولت ابدا نمی‌تواند که تازی بکند به آنها و نباید تازی بکند. و اگر یک کسی تازی کرد آن تادیب خواهد شد. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۷: ۱۶۲) هیچکس حق ندارد به خانه یا مغازه و یا محل کار شخصی کسی بدون اذن صاحب آنها وارد شود یا کسی را جلب کند، یا به نام کشف جرم یا ارتکاب گناه تعقیب و مراقبت نماید و یا نسبت به فردی اهانت نموده

و اعمال غیر انسانی اسلامی مرتک بشود، یا به تلفن یا نوار ضبط صوت دیگری به نام کشف جرم یا کشف مرکز گناه گوش کند و یا برای کشف گناه و جرم هر چند گناه بزرگ باشد، شنود بگذارد و یا دنبال اسرار مردم باشد و تجسس از گناهان غیر نماید یا اسراری که از غیر به او رسیده ولو برای یک نفر فاش کند. تمام اینها جرم [و] گناه است و بعضی از آنها چون اشاعه فحشا و گناهان از کبایر بسیار بزرگ است و مرتکبین هر یک از امور فوق مجرم و مستحق تعزیر شرعی هستند و بعضی از آنها موجب حد شرعی می‌باشد. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۷: ۱۴۰)

۲۲- حق حیات

هر که قدرت دستش است هر کاری می‌خواهد نباید بکند. موازین دارد، میزان دارد، مطلب. کشتن یک مسلمان میزان دارد. بیخود است مگر! کشتن یک بشر میزان دارد، بی‌میزان نمی‌شود کسی را کشت. (خمینی، صحیفه نور، ج ۸: ۲۶۰) ملت محترم ایران باید بداند که دیانت مقدس اسلام، جان ... انسان‌ها را محترم شمرده و تجاوز به آن را از محرمات عظیمه می‌داند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۵: ۴۰۲)

۲۳- حق بر مالکیت

ملت محترم ایران باید بداند که دیانت مقدس اسلام، مال انسان‌ها را محترم شمرده و تجاوز به آن را از محرمات عظیمه می‌داند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۵: ۴۰۲)

۲۴- حق بر خورداری از کرامت انسانی

اهانت به هر مسلمانی چه عضو حزب باشد یا نه بر خلاف اسلام و تفرقه‌اندازی در این موقع از بزرگترین گناهان است. (خمینی، صحیفه نور، ج ۲۰: ۲۷۶) انسان خلیفه

خداست بر خلق او و بر صورت الهی آفریده شده است. (خمینی، صحیفه نور، ج ۳: ۶) هیچکس حق ندارد هتک حرمت مسلمان و تعدی از ضوابط شرعیه نماید ... (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۷: ۱۴۱) حیثیت و آبروی مومن در اسلام از بالاترین و والاترین مقام برخوردار است و هتک مومن، چه رسد به مومن عالم، از بزرگترین گناهان است و موجب سلب عدالت است. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۷: ۱۳۴)

۲۵- حق عدم شکنجه

اگر آن آدمی را که آنجور شکنجه کردند الان ما پیدا کنیم و ببینیم که می‌خواهد این هم تقاص کند، ما به او اجازه می‌دهیم که برود تقاص کند. این برای حقوق بشر است. خوب، این بشر حق دارد، آن بشر هم حق دارد. این بشر سلامت این را سلب کرده است، حق این است که سلامت او را سلب کند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۷: ۳۰۹) پس شکنجه کردن برای اقرار به عمل یا بازگو کردن اسرار درونی خویش ممنوع است. هیچکس حق تحقیر، توهین، افترا، تعزیر و تحدید دیگران را مادام که جرم آشکاری از آنها سر نزده باشد ندارد و مجرمان را بیش از میزانی که در قانون پیش‌بینی شده، نمی‌توان تنبیه کرد. (خمینی، صحیفه نور، ج ۲: ۵۴۳)

۲۶- حق بر مشارکت سیاسی

همه احزابی که برای مصالح ملت ما کار کنند، آزاد خواهند بود. (خمینی، صحیفه نور، ج ۲: ۲۴۹) اصل بیست و ششم از قانون اساسی موجود، این قانون اساسی ما، احزاب و جمعیت‌ها و انجمن‌های سیاسی و انجمن‌های اسلامی، اقلیت‌های مذهبی آزادند و شرط این است که توطئه نکرده باشند برای این که مملکت ما را، ملیت ما را، جمهوری اسلامی ما را نقض کنند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۱: ۱۴۷) یکی از وظایف

مهم شرعی و عقلی ما برای حفظ اسلام و مصالح کشور، حضور در حوزه‌های انتخابیه و رای دادن به نمایندگان صالح کاردان و مطلع بر اوضاع سیاسی جهان و سایر چیزهایی که کشور به آنها احتیاج دارد می‌باشد، چه از روحانیون باشند، چه نباشند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۸: ۳۳۶) حکومت اسلامی ما متکی به آرای عمومی خواهد بود. (خمینی، صحیفه نور، ج ۴: ۲۴۹) اینجا آراء ملت حکومت می‌کند. اینجا ملت است که حکومت را در دست دارد. این ارگان‌ها را ملت تعیین کرده است و تخلف از حکم ملت برای هیچ یک از ما جایز نیست و امکان ندارد. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۴: ۱۶۵) نگویید که دیگران رای می‌دهند. من هم باید رای بدهم، تو هم باید رای بدهی، آن روستایی هم که در کنار مزرعه خودش کار می‌کند باید رای بدهد، تکلیف است. این یک تکلیف الهی است. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۵: ۱۵) من امیدوارم که هرچه بیشتر شرکت بکنند در انتخابات. این وظیفه‌ای است الهی، وظیفه‌ای است ملی، وظیفه‌ای است انسانی، وظیفه‌ای است که ما باید عمل به آن بکنیم، همه‌مان باید در انتخابات شرکت بکنیم. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۸: ۳۸۱) مع‌ذکب باید مردم را برای انتخابات آزاد گذاریم و نباید کاری بکنیم که فردی بر مردم تحمیل شود. (خمینی، صحیفه نور، ج ۲۰: ۲۹۴)

۲۷- حق بر کار

کار کردن شما و فعال بودن شما، علاوه بر ارزش‌های مادی و معنوی که برای شما دارد، کشور شما را از وابستگی نجات می‌دهد. (خمینی، صحیفه نور، ج ۸: ۲۲۷) آنقدری که در قدرتان هست، کم کاری نکنید. بیکار نباشید، کار بکنید که مملکت‌تان که الان برای خودتان است و از دست غیر نجات پیدا کرده است، مبدا یک وقتی کم کاری بشود و ما نتوانیم، شما نتوانید مملکت‌تان را اداره بکنید. (خمینی، صحیفه نور، ج ۸: ۲۲۸)

۲۸- حق بر علم

همه می‌توانند از استعدادهای خویش بهره‌برداری نموده و به هر درجه علمی و اجرایی که مایل باشند، نایل آیند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۲: ۲۸۰)

۲۹- حق آزادی اندیشه

آزادی فکری این است که انسان در فکرش آزاد و بدون اینکه متمایل به یک طرف باشد فکر کند در مسائل علمی هم همینطور است. مردم عقیده‌شان آزاد است. کسی الزام‌شان نمی‌کند که شما باید حتما این ... راه را بروید. کسی الزام به شما نمی‌کند که باید این را انتخاب کنی. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۰: ۹۴)

۳۰- حق آزادی عقیده

در حکومت اسلامی همه افراد دارای آزادی در هر گونه عقیده‌ای هستند. در جمهوری اسلامی هر فردی از حق آزادی عقیده و بیان برخوردار خواهد بود ... آزادی مسئله‌ای نیست که تعریف داشته باشد، مردم عقیده‌شان آزاد است، کسی الزام‌شان نمی‌کند که شما حتما این عقیده را باید داشته باشید ... آزادی یک چیز واضحی است. (خمینی، صحیفه نور، ج ۹: ۸۸) میزان، حقوق بشری است ... می‌گوید که همه افراد یک ملتی آزادند در این که عقاید خودشان را بگویند، در اینکه سرنوشت خودشان را خودشان تعیین نکنند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۴: ۱۴۸) حقوق بشر می‌گوید که همه افراد یک ملت آزادند در این که عقایدشان را بگویند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۴: ۷۶) در جمهوری اسلامی کمونیست‌ها نیز در بیان عقاید خود آزادند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۳: ۵۰۸)

۳۱- حق بر مسکن

مشکل زمین باید حل شود و همه بندگان محروم خدا باید از این موهبت الهی استفاده کنند. همه محرومان باید خانه داشته باشند. هیچکسی در هیچ گوشه مملکت نباید از داشتن خانه محروم باشد. بر دولت اسلامی است که برای این مسئله مهم چاره‌ای بیندیشد و بر همه مردم است که در این مورد همکاری کنند. نظام اسلام چنین ظلم و تبعیضی را تحمل نخواهد کرد و این از حداقل [حقوق] هر فرد است که باید مسکن داشته باشد. (خمینی، صحیفه، ج ۶: ۵۱۹)

۳۲- حق بر بهداشت

مسئله بهداشتی یکی از امور بسیار مهم است. هم پزشک مهم است، هم پرستار مهم است، هم کارمندان این دستگاه. و چیزی که بسیار اهمیت دارد برای پزشکان و پرستاران و آنهایی که تماس با مریض‌ها و بیمارها و مجروح‌ها دارند این است که روح عطوفت در آنها باشد. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۸: ۲۳۳)

۳۳- حق بر توسعه

ما امروز اگر بخواهیم با این قدرت بزرگ مواجه باشیم و در این میدان شکست نخوریم احتیاج به چند امر داریم، یکی اینکه ما اقتصاد خودمان را طوری کنیم که خودکفا باشیم. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۱: ۴۱۴) ما با صنعت‌های خارجی‌ها با علم مربوط به صنعت‌شان ابداء مخالف نیستیم (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۱: ۴۱۵) ما مخالف ترقیات نیستیم. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۰: ۶) ادعای آنکه اسلام با نوآورها مخالف است یک اتهام ابلهانه بیش نیست. زیرا اگر مراد از مظاهر تمدن و نوآورها، اختراعات و ابتکارات و صنعت‌های پیشرفته که در پیشرفت و تمدن بشر

دخالست دارد، هیچگاه اسلام و هیچ مذهب توحیدی با آن مخالفت نکرده و نخواهد کرد بلکه علم و صنعت مورد تاکید اسلام و قرآن مجید است. (خمینی، صحیفه نور، ج ۲۱: ۴۰۶)

۳۴- حق مقابله با نژادپرستی

در اسلام که ما هم دنبال آن هستیم قضیه نژاد و نژادپرستی مطرح نیست. اسلام به رنگ و به صورت نگاه نمی‌کند، میزان را تقوا قرار داده است. (خمینی، صحیفه نور، ج ۷: ۱۴۰) قضیه نژادپرستی یک ارتجاعی است. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱: ۳۷۸) تفرقه‌جویی و نژادپرستی در کار نیست و بین ملت‌های اسلامی هیچگونه امتیازی وجود ندارد. (خمینی، صحیفه نور، ج ۲: ۲۰۱) آنکه خط بطلان کشیده است بر اختلاف نژادی، آن اسلام است. آنکه مابین هیچ نژادی فرق نمی‌گذارد... آن چیزی که میزان است تقواست، نه رنگ است و نه نژاد است و نه کشور است و نه هیچ چیز، آن اسلام است. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۸: ۴۲۹) اسلام آمده است که همه نژادها باهمند؛ مثل دنده‌های شانه می‌مانند، هیچکدام بر هیچ کدام تفوق ندارند، نه عرب بر عجم و نه عجم بر عرب و نه ترک بر هیچیک از اینها و نه هیچ نژادی بر دیگری و نه سفید بر سیاه و نه سیاه بر سفید، هیچکدام بر دیگری فضیلت ندارند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۳: ۸۸) آنهایی که بشر را پایمال می‌کنند، دم از حقوق بشر می‌زنند، آنهایی که قضیه اختلاف نژادی مبدا امرشان است، حتی نژاد سفید را هم قبول ندارند، فقط یک نژاد خودشان را قبول دارند، آنها از وحدت نژاد صحبت می‌کنند. ما هم عربیت را و عجمیت را و ترکیت را و همه نژادها را پذیرا هستیم. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۴: ۶۸) اگر دولت‌های اسلامی به خود بیابند و گرایش کنند به اسلام و از عربیت برگردند به اسلامیت، حل می‌شود مسائل، در اسلام که ما

دنبال آن هستیم، قضیه نژادپرستی مطرح نیست. (خمینی، صحیفه نور، ج ۷: ۱۴۰)

۳۵- حقوق زندانی‌ها

به تمام محاکمی که هستند و تمام دست‌اندرکارانی که هستند ... مبدا ... یک وقت کنترل خودشان را از دست بدهند و زاید بر آنچه حکم خداست و قانون اسلام است عمل نکنند. مبدا این اسباب این بشود که خشونت زیاد با اسیرها بکنند و با زندانی‌ها بکنند و بدون دقت، بدون توجه یک وقت افرادی را بگیرند که- خدای خواسته- گناهکار نبوده‌اند و گرفتار شده‌اند. اسلام و مسلمین باید، مسلمین باید همانطوری که در اسلام هست با تانی، با طمانینه، بدون اینکه دست و پای خودشان را گم بکنند، به کار خودشان ادامه بدهند و با اسرا رفتار خوبی کنند و آنچه که قانون اسلامی اقتضا می‌کند با آنها عمل بکنند و هرگز با عصبانیت و با دست‌پاچی کاری را انجام ندهند و به طور متانت و طمانینه بر موازین قانونی و بر موازین اسلامی با آنها عمل بکنند. مبدا یک وقت شهادت عزیزان ما اسباب این بشود که با شدت عمل بیشتر از آن مقداری که باید با آنها عمل بشود، عمل بکنند. با زندانیان رفتار خوب می‌کنند و بیشتر کنند و با اسرا رفتار خوب می‌کردند و می‌کنند و بیشتر کنند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۵: ۱۴۹) و محاکم با قدرت هر چه تمام‌تر به کار خودشان ادامه بدهند و مردم و ملت با قدرت تمام، و هر چه بیشتر توجه کنند و به این کسانی که توطئه‌گر هستند توجه کنند و به محاکم صالحه و به مقامات انتظامی اطلاع بدهند. آنها هم با موازین قانونی و اسلامی عمل بکنند و مفسدین را به جزای خودشان برسانند و کسانی که بی‌گناه هستند از حبس خارج بکنند و علی‌ایحال، رفتارها، رفتارهای اسلامی باشد. جمهوری، جمهوری اسلامی است، رفتارها حتی با کسانی که قاتل شناخته شدند، رفتار اسلامی باشد ولو اینکه با شدت عمل و شدت

دید آنها را به جزای خودشان برسانند، اما فقط همان رساندن به جزا باشد و تعدی زیادتر نشود. (خمینی، صحیفه نور، ج ۱۵: ۱۵۰-۱۴۵)

۳۶- حق مقابله با فساد

عموم مردم را موظف می‌دانیم که انحراف از مسیر اسلامی را در هر کجا که می‌بینند از پایین‌ترین و بالاترین مقامات بلافاصله جلوگیری کنند. و بدین ترتیب از رشد فساد جلوگیری می‌شود و مجال بر عناصر فاسد نیز بسته می‌ماند. (خمینی، صحیفه نور، ج ۴: ۴۱۳) با فساد اسلام مخالف است، با فساد کشیدن جوان‌ها، مسلمین را به فساد کشیدن مخالف است. با غارت‌گری مخالف است. اسلام نمی‌خواهد غارت بیت‌المال را، غارت کنند بیت‌المال را. اسلام با تمدن مخالف نیست، با این توحش‌ها مخالف است. (خمینی، صحیفه نور، ج ۴: ۴۲۷)

۳۷- حق افراد مسن

بر فرزند واجب است حقوق واجبه والدین را رعایت نماید و با اخلاق اسلامی با آنها برخورد کند. (سند ملی سالمندان کشور، ۱۳۹۹ به نقل از بخش استفتائات صحیفه نور) کمیته امداد امام خمینی که توسط حضرت امام خمینی تأسیس شد، یکی از وظایفش بررسی و شناخت انواع محرومیت‌های مادی و معنوی نیازمندان و تأمین نیازهای حمایتی، معیشتی، فرهنگی و ارتقای سطح زندگی آنها است. سالمندان افراد بالای ۶۰ سال یکی از اقشار مورد حمایت این نهاد هستند، که در قالب طرح مددجویی یا طرح شهیدرجایی، از کمک‌های این نهاد استفاده می‌کنند. (سند ملی سالمندان کشور: ۵۵)

۳۸- حقوق کودکان

شما می‌دانید که این بچه‌های کوچک که در دبستان هستند و بعد از او در جاهای دیگری مثل دبیرستان و بعد هم منتهی می‌شوند به دانشگاه‌ها، همین‌ها سرمایه این کشور هستند، یعنی سرمایه علمی و سازندگی علمی این کشور هستند ... اینها از اول که وارد در کودکان می‌شوند اماناتی هستند الهی به دست آنها که در کودکان آنها را تعلیم می‌دهند و همین امانات از آنجا منتقل می‌شوند به جاهای دیگر. (کردلو ۱۳۹۶، به نقل از مجموعه مقالات تربیت کودکان و جوانان: ۵) فرهنگی‌ها یک مسأله بسیار بزرگی در گردنشان هست و او تربیت است، تربیت جوان‌هاست، تربیت بچه‌هاست. این تربیت بچه‌ها اگر تحقق درست پیدا نکند که این بچه‌های کوچکی که تحت تربیت معلمین هستند خوب تربیت بشوند، مملکت ما بعدها نجات پیدا می‌کند. (کردلو ۱۳۹۶، به نقل از جزوه حقوق کودکان و جوانان: ۴-۵) ... جوان‌ها از ابتدا خوبند، مری‌ها ضایع می‌کنند انسان را، والا اول بچه که متولد می‌شود (کل مولد یولد علی الفطره) به فطرت انسانیت و به فطرت خوب تولد پیدا می‌کند، بعدش مری‌ها هستند که این را می‌کشاند به فساد. (کردلو ۱۳۹۶، به نقل از مجموعه مقالات تربیت کودکان و جوانان: ۱۸-۳۲ و ۴۳)

۳۹- حق بر ازدواج و تشکیل خانواده

از نگاه امام خمینی، خانواده به عنوان یک نهاد (هر چند کوچک) نقش بسزایی در سازندگی شخصیت فرد، ایفا می‌کند. (کردلو ۱۳۹۶) اسلام قبل از اینکه ازدواج بشود بین دو نفر، به او می‌گوید چه جور آدمی انتخاب کن، به او می‌گوید چه جور شوهری انتخاب کن. (کردلو ۱۳۹۶، به نقل از صحیفه نور، ج ۵: ۳۲۸-۳۲۷) نقش هم پدر و هم مادر در تشکیل یک خانواده مطلوب و حساسیت نقش آن اشاره و بر آن

تاکید دارند. (خمینی، پرتال ۱۳۹۷، به نقل از صحیفه نور، ج ۱۵: ۲۴۵) نقش خانواده و خصوص مادر در نونهالان و پدر در نوجوانان بسیار حساس است. (شیخزاده ۱۳۹۵، به نقل از صحیفه نور، ج ۱۵: ۲۴۵)

۴۰- حقوق مهاجرین و پناهندگان

امام خمینی (ره) طی سخنانی در جمع بازاری‌های تهران در سال ۱۳۶۱، مهاجرین افغان را مهمان ایرانی‌ها خواندند و مردم ایران را برای پذیرایی از مهاجرین توصیه کردند. (خبرگزاری تسنیم ۱۳۹۵) در راستای بهبود تعاملات و همکاری‌های بین دستگاهی نیز کمیته امداد امام خمینی که از نهادهای تأسیس شده توسط امام بود، از سال ۹۹ همکاری نزدیکی را با اداره کل امور اتباع در ارائه خدمات به اقشار آسیب‌پذیر پناهنده با نظارت و حمایت اداره کل امور اتباع داشته که با برگزاری جلسات کارشناسی فرآیند مربوطه با سازوکارهای لازم پیش‌بینی شده روند ارائه خدمات را به پناهندگان تسریع نموده است. (اداره کل اتباع ۱۳۹۹)

نتیجه‌گیری

در این مقاله، ابتدا نگاه کلی امام خمینی به مقوله حقوق‌بشر تشریح شد. اشاره شد که بین مذهب‌یون و سکولارها در بحث منشاء، غایت و محتوا و عمق حقوق‌بشر، تفاوت‌هایی وجود دارد. با این وجود، حقوق‌بشر مطرح شده در غرب، نیز ریشه در مذهب دارد و بعد از کنار گذاشتن مذهب از سیاست، دولتمردان سکولار مفهوم حقوق‌بشر را جایگزین مذهب کردند تا خلا نبود مذهب در سیاست را از منظر حمایت از حقوق افراد، به این طریق جبران نمایند.

همچنین مشخص گردید که امام با وجود بهره‌مندی از نگاه مذهبی، حقوق‌بشر را

تایید کرده است. با این وجود، وی تناقض در چگونگی پیگیری حقوق بشر را مورد نقد قرار داده است. انتقادهای وی متوجه ریاکاری دولتمردان غربی در پیگیری و اجرای حقوق بشر و بی‌توجهی نسبت به حقوق بشر سایر ملت‌ها است. نگارندگان با جستجو در آثار و بیانات امام خمینی، موفق شدند ضمن تشریح نگاه کلی امام خمینی به مقوله حقوق بشر، چهل حق از حقوق بشر را از بیانات و سخنان ایشان استخراج و در این مقاله تبیین نمایند. در این مقاله، نگاه موافق امام خمینی نسبت به حقوق عدم تبعیض، تعیین سرنوشت، آزادی بیان، آزادی، عدالت، برابری، بهره‌مندی از رفاه، اقلیت‌ها، زنان، ریشه‌کنی فقر، صلح، دادرسی عادلانه، انسجام و همزیستی بین‌المللی، نظم بین‌المللی عادلانه، تجمعات مسالمت‌آمیز، آزادی مذهب، امنیت اجتماعی، آموزش، حکمرانی شایسته، حریم خصوصی، حیات، مالکیت، کرامت انسانی، عدم شکنجه، زندانی‌ها، مشارکت سیاسی، کار، علم، آزادی اندیشه، آزادی عقیده، مسکن، بهداشت، توسعه، مقابله با نژادپرستی، مقابله با فساد، مهاجرین و پناهندگان، ازدواج و تشکیل خانواده، کودکان، افراد مسن و افراد دارای معلولیت، با استفاده از بیانات امام خمینی، استخراج و تبیین شده است. اهمیت این مقاله، با توجه به اینکه امام خمینی ولی فقیه و رهبر یک جامعه مبتنی بر دموکراسی مذهبی بوده است، بسیار راهگشا و مهم می‌باشد و امید است گامی در جهت کاهش شکاف‌ها بین نگاه مذهب‌یون با مفهوم حقوق بشر باشد.

منابع

- ۱- آدینه‌وند، محمدجواد، ۱۳۸۸، بررسی مقایسه‌ای حقوق‌بشر از دیدگاه امام خمینی و اعلامیه جهانی حقوق‌بشر، تهران، پژوهشکده امام خمینی (ره) و انقلاب اسلامی.
- ۲- اداره کل امور اتباع و مهاجرین خارجی، ۱۳۹۹، جلسه مدیرکل کمیته امداد امام خمینی با مدیرکل، ۱۳۹۹/۰۱/۲۶، قابل دسترس به آدرس: <https://b2n.ir/q15518>.
- ۳- پرتال امام خمینی، ۱۳۹۷، خانواده مطلوب از دیدگاه امام خمینی (بخش اول)، ۱۳۹۷/۰۴/۲۳، قابل دسترس به آدرس: <https://b2n.ir/k28061>.
- ۴- پرتال امام خمینی، ۱۳۹۷، خانواده مطلوب از دیدگاه امام خمینی (بخش دوم)، ۱۳۹۷/۰۴/۲۳، قابل دسترس به آدرس: <https://b2n.ir/d93425>.
- ۵- پرتال امام خمینی، ۱۳۹۹، بازخوانی اندیشه‌های امام خمینی درباره جایگاه حقوق‌بشر، به مناسبت چهاردهم مرداد، روز حقوق‌بشر اسلامی و کرامت انسانی، ۱۳۹۹/۰۵/۱۴.
- ۶- پرتال امام خمینی، ۱۳۹۷، اقلیت‌های دینی در حکومت اسلامی (با تأکید بر اندیشه‌های امام خمینی)، ۱۳۹۷/۱۰/۰۴.
- ۷- جعفری‌لنگرودی، محمدجعفر، ۱۳۶۳، ترمینولوژی حقوق، تهران، بنیاد راستا.
- ۸- خبرگزاری تسنیم، ۱۳۹۵، مردم افغانستان میهمان ما هستند، باید از آنها پذیرایی کرد، ۱۳۹۵/۰۳/۱۱، قابل دسترس در سایت خبرگزاری تسنیم به آدرس: <https://b2n.ir/y26765>.

۹- خمینی، روح‌الله، ۱۳۵۷، سخنرانی در جمع اعضای جامعه معلولین ایران به مناسبت برگزاری مسابقات پارا المپیک و افتخار آفرینی هموطنان معلول، ۱۳۵۷/۱۲/۰۷، مندرج در پرتال امام خمینی، به نقل از صحیفه نور، جلد ۶، صفحه ۲۴۶-۲۴۷، قابل دسترس به آدرس: <https://b2n.ir/mv6909>.

۱۰- خمینی، روح‌الله، ۱۳۵۸، سخنرانی در جمع اعضای انجمن خیریه بانوان اصفهان در قم، ۱۳۵۸/۰۷/۲۰، مندرج در پرتال امام خمینی، به نقل از صحیفه نور، جلد ۱۰، صفحه ۲۶۷، قابل دسترس به آدرس: <https://b2n.ir/f93408>.

۱۱- خمینی، روح‌الله، ۱۳۶۰، سخنرانی در پی حادثه ترور شهید رجایی و شهید باهنر در حسینیه جماران، ۱۳۶۰/۰۶/۱۰، به نقل از صحیفه نور، جلد ۱۵، صفحه ۱۴۵-۱۵۰، قابل دسترس به آدرس: <https://b2n.ir/uV1149>.

۱۲- خمینی، روح‌الله، صحیفه نور، ۲۳ جلد، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، با استفاده از بانک اطلاعاتی سایت جماران، قابل دسترس به آدرس: <https://b2n.ir/e40318>.

۱۳- راعی، مسعود، زمانیان جهرمی، علی، ۱۳۹۶، مسئله حقوق بشر در اندیشه مقام معظم رهبری، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، دوره ۱۴، شماره ۴۸، بهار ۱۳۹۶.

۱۴- ربانی قازانچانی، محمدرضا، ۱۳۸۸، حقوق بشر دوستانه در دیدگاه امام خمینی (ره)، تهران، پژوهشکده امام خمینی (ره) و انقلاب اسلامی.

۱۵- سند ملی سالمندان کشور، ۱۳۹۹، قابل دسترس به آدرس: <https://b2n.ir/> ۴۳۴۶۲۹.

۱۶- شادمانی، مهدی، ۱۳۹۴، تبیین اندیشه امام خمینی (ره) در باب حقوق بشر، مفهوم‌شناسی حقوق بشر در اسلام، فصلنامه مطالعاتی صیانت از حقوق زنان، سال اول، شماره اول، تابستان ۱۳۹۴.

- ۱۷- شیخزاده، محمد، ۱۳۹۵، خانواده در اندیشه و سیره عملی امام خمینی،
قابل دسترس در سایت راسخون به آدرس: <https://b2n.ir/k88046>.
- ۱۸- فاضلی، عبدالعزیز، ۱۳۹۵، تاملی بر جایگاه حقوق بشر در اندیشه امام خمینی
(ه)، نخستین همایش ملی علوم اسلامی حقوق و مدیریت، قم.
- ۱۹- کردلو، منیره، ۱۳۹۶، تربیت کودکان و نوجوانان از نگاه حضرت امام، ۱۳۹۶/۰۵/۰۴،
قابل دسترس در سایت پرتال امام خمینی به آدرس: <https://b2n.ir/uV6110> و همچنین
رجوع شود به کردلو منیره، ۱۳۷۳، مجموعه مقالات کنگره بررسی اندیشه و آثار تربیتی
حضرت امام خمینی، تربیت کودکان و جوانان از نگاه حضرت امام، صفحه ۱۱-۱۲،
خرداد ۱۳۷۳، موسسه نشر و دانشگاه تربیت معلم.
- ۲۰- مخر، سید محمدحسن، ۱۳۹۵، سیاست و روابط خارجی در اندیشه امام خمینی
(ه)، ۱۳۹۵/۰۹/۰۱، قابل دسترس در سایت پرتال امام خمینی به آدرس: <https://b2n.ir/>
t.۸۶۱۲۱
- ۲۱- مقسومی، مهدی، ۱۳۹۴، تجلی اصول و قواعد حقوق بین الملل در نظریات
امام خمینی (ه)، ۲ اردیبهشت ۱۳۹۴، قابل دسترس به آدرس: <https://b2n.ir/g88728>.
- ۲۲- موثق، محمدرضا، ۱۳۹۵، بررسی تفاوت‌های مبنایی حقوق بشر غربی و اسلامی،
۸ خرداد ۱۳۹۵، قابل دسترس در سایت خبرگزاری رسمی حوزه به آدرس: <https://b2n.ir/g18714>.
- ۲۳- نوروزی، میثم، ۱۳۸۸، اصول و قواعد حقوق بین الملل در نظریات امام
خمینی (ه)، قابل دسترس به آدرس: <https://b2n.ir/fv9908>.

